

C. J. Hambro: "Hvitbrevsupplement"
1947

101

SPØRSMÅLET OM Å REKONSTRUERE REGJERINGEN

Noget av det som gir Undersøkelleskommisjonen innstilling dens særegne verdi, er de konklusjoner den trekker i sine «vurderinger». Man leser under denne tittel i avsnittet Utenriks- og forsvarspolitikken før invasjonen:

«Kommissjonen er av den oppfatning at dannelsen av en samlingsregjering i september 1939 vilde ha understreket alvorret i situasjonen for hele folket og derved muliggjort en samlet sterk innsats.»

Man savner en tilsvarende «vurdering» under behandlingen av de to senere anledninger da det naturlig opstod spørsmål om en samlingsregjering.

I statsråd hos Kongen på Hamar den 9. april innleverte Nygaardsvold Regjeringens avskjedsansøkninng for at det skulde kunne dannes en samlingsregjering.

Saken blev av mig referert i Stortingsmøtet på Hamar den 9. april om eftermiddagen:

«Derneft har jeg et særskilt forhold å nevne mens Regjeringen ennå sitter i statsråd hos Kongen med et par representanter for Stortinget. Etter formiddagens møte i Stortinget innleverte Regjeringen sine avskjedsansøkninnger, d.v.s. de stillet plassene til rådighet for Hans Majestet. Jeg har alene hatt anledning til å drøfte det med venstregruppens fører og med et par av bondepartiets menn i utenrikskomitéen og med presidentskapet. Vi er av den oppfatning at Regjeringen ikke har noen adgang til å

nedlegge sitt verv i disse tider. Det er umulig at landet har svevende regjeringsforhold i dette øieblikk. Vi kan alle forstå og anerkjenne at Regjeringen finner det lojalt overfor Konge og Storting å stille sine plasser til disposisjon, men vi er av den oppfatning, vi som har drøftet det — hvilket også er Hans Majestets oppfatning — at så meget svever i luften i dette øieblikk at vi ikke kan risikere at også regjeringsspørsmålet blir svevende i luften. En annen side av saken er det at man kan tenke seg den eventualitet at Regjeringen blir supplert med en mann, eventuelt flere, fra de forskjellige grupper i Stortinget, hvis det skulde være behov for det. Men det som fremgikk av den konferanse jeg nevnte, var et forslag om at Stortinget henstiller til Kongen, som ikke har innvilget denne avskjedsbegjæring, å forlenge Regjeringen i dens embeder, og henstiller til Regjeringen å fungere inntil videre.»

Ingen tok ordet, og jeg fortsatte:

«Hvis ingen innvending fremkommer mot det, går jeg ut fra at det er Stortingets oppfatning av den sak i dette øieblikk. Det er efter mitt skjønn en given ting at ingen ny regjering kan eller bør oppnevnes i det øieblikk man har å treffe valget mellom en kapitulasjon like overfor en fremmed makt eller en etablering av ytterst innviklet krigstilstand i landet. Jeg går ut fra at Stortinget er enig i at man ikke på dette tidspunkt fremmer noen nydannelse av regjering og anser mig bemyndiget til å meddele dette til Hans Majestet Kongen og til Regjeringens medlemmer.»

Ingen innvending fremkom.

Det er derfor formelt helt riktig som det heter i Regjeringens nedenfor citerte kunngjørelse i anledning av opnevnelsen av Administrasjonsrådet (s. 115):

«Norge har i denne stund bare én regjering, som Kongen har utnevnt, og som Stortinget enstemmig har bedt om å bli sittende.»

106005

Men det kan neppe sies å være helt historisk korrekt når Regjeringen under sitt opphold i London stadig lot anvende og selv anvendte det uttrykk at den hadde fått et enstemmig tillidsvotum av Stortinget. I Norge kunde meget få den gang være vidende om at dette uttrykk lå på siden av sandheten. Der blev skapt et falsk inntrykk som blev misbrukt partipolitisk til å skape en glorie som var uhistorisk. — På den annen side var det umulig for nogen som var utenfor Norge, å protestere mot denne falske forestilling som styrket Regjeringens anseelse utadtil. — Hvad man enn tyder inn i de ord som blev uttalt fra presidentplassen den 9. april 1940 — nogen ubetinget tillid gir de ikke uttrykk for, snarere en uuttalt beklagelse over at forholdene ikke tillot en hel rekonstruksjon av Regjeringen.

På den annen side kan man ikke dra i tvil Nygaardsvolds opriktige ønske om å kunne få utnevnt en helt ny regjering. Han uttalte senere i eftermiddagsmøtet:

«Jeg hører at Stortinget enstemmig har besluttet å henstille til Kongen å igjen henstille til Regjeringen å bli stående.¹ Når Regjeringen fant å måtte stille sine plasser til disposisjon, var det jo på grunn av den ekstraordinære situasjon som landet nå befinner seg i, som vi mente sterkt tilsa en sams handling fra Regjeringens side. Jeg er så vel at man ikke i denne stund kan etablere hva vi ellers populært kaller en regjeringsskisse. Det er heller ikke Regjeringens mening å gjøre det, og derfor forsøkte vi å gå fram så lite formelt som mulig, idet vi reiste ut til Hans Majestet Kongen og snakket med ham, sa det slik som vi så det, og bad om at han måtte hen-

¹ En lett formell misforståelse.

vende seg til Stortingets president som den som i dette tilfelle skulle gi ham det beste råd. Når allikevel Stortinget har funnet å burde gjøre et sådant vedtak, vil vel antagelig ikke Regjeringen — enskjønt det er enkelte som er trette — si nei til å forsøke å gjøre hva man kan i denne vanskelige tid. Men jeg vil få lov til å si at jeg tror jeg må ta et lite forbehold, og det er at vi må få tilråde Hans Majestet å utnevne 3 konsultative statsråder, og at Stortinget gir sin tilslutning til det. Jeg kan ikke se at vi kan fortsette uten det — egentlig skulle det vært en helt ny regjering som var min tanke, uten partier, i denne alvorlige stund. Da man ikke mener det er heldig å gå denne vei, får man forsøke å presisere det på annen måte. Det får presidentskapet og Stortinget ta stilling til, men jeg må be om at det må bli alvorlig overveid.»

I aftenmøtet på Elverum stillet jeg så formelt forslag om å oprette tre konsultative statsrådstillinger og å stille til rådighet de fornødne midler til deres gagering. Forslaget blev enstemmig bifaldt.

Det var senere sterkt diskutert mann og mann imellem hvorvidt det var riktig — og langsynt å nekte regjeringen Nygaardsvold å gå. Hadde man dengang kunnet se nogen måneder frem i tiden, er det sandsynlig at Stortinget vilde ha formulert sin avgjørelse noget anderledes.

Nu blev man stående ved den ordning Nygaardsvold hadde foreslått: De tre opposisjonsgrupper i Stortinget utpekte hver en representant som så i statsråd den 22. april blev utnevnt til konsultative statsråder, Sven Nielsen fra Høire, J. L. Mowinckel fra Venstre og Jakob Vik fra Bondepartiet.

Nogen «vurdering» fra undersøkelseskommi-